

Działdowo w latach 1945 – 1989

„ Dnia 14 stycznia 1945 roku rozpoczęło się natarcie II Frontu Białoruskiego. Na kierunku Działdowa nacierała 48 Armia Polowa dowodzona przez generała lejtnanta N. Gusiewa. W wyniku tej operacji w nocy z 17 na 18 stycznia 1945 roku do Działdowa wkroczył wyzwalając miasto 29 Korpus Pancerny wchodzący w skład 48 Armii Polowej. Po wkroczeniu Armii Czerwonej powołano Komendanturę Wojenną, która sprawowała faktyczną władzę do kwietnia 1945 roku. Na komendanta wojennego miasta wyznaczono mjr W. Szitowa. W mieście zorganizowano przyfrontowy szpital wojskowy, na który zajęto budynek szpitala miejskiego, budynki szkolne, a także budynki prywatne. Szacuje się, iż około 50 % budynków w mieście zajęto na potrzeby Armii Czerwonej. Szpital przyfrontowy zlikwidowano w lipcu 1945 roku, a budynki przekazano władzom cywilnym miasta.

W koszarach Rosjanie utworzyli Obóz Nakazowo – Rozdzielczy Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych (NKWD). Do obozu zwożono Polaków z Pomorza, Warmii i Mazur oraz Mazowsza. W obozie osadzono także grupę kolejarzy z Działdowa, których aresztowano w trakcie zebrania zorganizowanego w jednym z mieszkań. Kolejarze zebrali się po to, aby omówić możliwość uruchomienia działdowskiego węzła kolejowego. Wielu więźniów z tego obozu zostało następnie wywiezionych w głąb Rosji. Obóz NKWD w Działdowie funkcjonował do połowy października.

Pobył wojsk rosyjskich w mieście i powiecie źle zapisał się w pamięci mieszkańców i miejscowych władz. Organizująca się administracja miejska i powiatowa przedstawiała skargi Rządowi Tymczasowemu RP na zachowanie się wojsk rosyjskich na tym terenie.

M.in. w memoriale sporządzonym w lutym 1945 roku przez grupę działaczy mazurskich, doniesiono władzom centralnym, że „wojska sprzymierzone po oswoobodzeniu Działdowszczyzny rozstrzelały wielu mieszkańców, wśród których większość stanowili Mazurzy – Polacy”. We wsi Komorniki Rosjanie rozstrzelali rodzinę Pieszczków, w Pierławkach rodziców posła do Krajowej Rady Narodowej, Jerzego Burskiego. Wojewoda warszawski – Stanisław Mazur 9 marca 1945 roku informował władze, że „pijani żołnierze weszli nocą do jednego z domów w Działdowie i wymordowali wszystkich jego mieszkańców w liczbie 19 osób, w tym 6 Polaków i 13 Mazurów”. W sprawozdaniach lokalnych władz spotykamy również takie sformułowania: „zgwałcono większość kobiet (od dzieci do staruszek) po wsiach i w mieście”. Tzw. „grupa Karola Małka”, działacze mazurscy, którzy przybyli na teren Działdowa pisali: „Kobiety mimo całodziennej pracy są w niektórych obozach (w powiecie działdowskim zorganizowano tzw. „obozy niemieckie”, w

których przetrzymywano ludność, która podpisała Volklistę) systematycznie gwałcone”. Obóz taki zorganizowano m.in. w Kisinach i o nim piszą wyżej wymienieni.

Wszyscy Polacy zobowiązani byli nosić na lewym rękawie biało – czerwone opaski. Napotkanego bez opaski legitymowali Sowieci i milicjanci. Gehenna ludności skończyła się po opuszczeniu Działdowa przez Rosjan w październiku 1945 r.

W styczniu 1945 roku za zgodą komendanta wojennego, burmistrzem komisarycznym miasta, został nim Paweł Sowa, Warmiak, działacz plebiscytowy, potem oficer polskiego wywiadu. W czasie okupacji ukrywał się w Bagienicach w powiecie mławskim.

28 stycznia 1945 roku z inicjatywy pełnomocnika rządu przy komendanturze wojennej Jerzego Mrożka, w sali kina w Działdowie odbyło się publiczne zgromadzenie mieszkańców miasta. Zgromadzenie zorganizowano w celu wyłonienia tymczasowych władz administracji państwowej i samorządowej na terenie miasta i powiatu. Była to zapewne inicjatywa Rosjan, gdyż w zgromadzeniu uczestniczyli W. Szitow, komendant wojenny i jego zastępca Bajbakow i dwóch oficerów Wojska Polskiego. Zgromadzenie otworzył Jerzy Mrozek. Wybrano wówczas Piotra Pszennego, burmistrzem miasta. Wybrano także Tymczasową Radę Miasta, w skład której weszli: Józef Koźma, Jan Naworski, Stanisław Radomski, Stanisław Rojewski, Czesław Żurawski. Wybrano także organizatora starostwa w Działdowie, został nim Stanisław Godlewski.

Dwa dni później odbyło się pierwsze posiedzenie rady, przewodniczącym wybrano Tadeusza Rosińskiego, jego zastępcą został Stanisław Radomski, a członkami zarządu: Jan Naworski, Władysław Redzisz i Piotr Pszenny.

W styczniu 1945 roku komendant wojenny mianował Wacława Stryjewskiego komendantem milicji a jego zastępcą został Władysław Zalewski.

12 lutego do Działdowa przybyła grupa operacyjna PKWN, która zaczęła organizować w mieście administrację miejską i powiatową. Na czele grupy stał Stefan Kłodziński, którego wyznaczono na starostę powiatowego oraz ppor. Zbigniew Gabiński wyznaczony na komendanta powiatowego Milicji Obywatelskiej.

W lutym 1945 roku staraniem tej grupy operacyjnej w mieście zaczęła funkcjonować Miejska Rada Narodowa.

Można uznać, że od momentu przybycia do Działdowa grupy operacyjnej poczynania związane z organizowaniem życia społeczno – politycznego w mieście i powiecie były prowadzone zgodnie z wówczas obowiązującymi zasadami tworzenia organów władzy i administracji na terenach wyzwolonych. Należy jednak pamiętać, że w świetle prawa wojennego całość władzy cywilnej i wojskowej na terenach przyfrontowych pełnili

komendanci wojsni Armii Czerwonej. Na terenie powiatu działdowskiego komendantura wojenna funkcjonowała do kwietnia 1945 roku.

W styczniu 1945 roku utworzono powiat działdowski, który wszedł w skład województwa warszawskiego.

W 1950 roku zaczęła obowiązywać nowa ustawa o radach narodowych. Ustawa likwidowała stanowisko burmistrza jako organu wykonawczego rady, jego funkcję kolegiąlnie miało odtąd sprawować prezydium rady narodowej na czele z jej przewodniczącym.

Do 1950 roku burmistrzami Działdowa byli: Paweł Sowa, Piotr Pszeny, Jan Józków i Ryszard Rusiniak.

5 grudnia 1954 roku odbyły się pierwsze powszechne wybory do rad narodowych. W latach czterdziestych i pięćdziesiątych w radach zasiadali przedstawiciele delegowani przez partie polityczne i organizacje społeczne, koncesjonowane przez władze PRL.

Do 1954 roku przewodniczącymi Miejskiej Rady w Działdowie byli: Tadeusz Rosiński, Franciszek Pasymowski, Józef Koźma, Franciszek Weselik, Kazimierz Kaspruk, Włodzimierz Giziński, Franciszek Wiśniewski, Ryszard Rusiniak, Jan Fabiszewski.

Pierwszym przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej w Działdowie, wybranym na podstawie nowej ustawy, został Jan Szczepkowski.

W latach 1954 – 1989 przewodniczącymi Rady Miejskiej w Działdowie byli: Jan Szczepkowski, Józef Ławniczak, Ryszard Rusiniak, Zygmunt Miros, Marian Chyziak, Czesław Peć, Henryk Kamiński, Mieczysław Wojnicki, Stefan Szumski, Waldemar Wólkiewicz.

Od roku 1973 funkcję organu wykonawczego Rady, pełnił naczelnik miasta i gminy. W Działdowie funkcję tę kolejno pełnili: Franciszek Kurowski, Jerzy Ziemecki, Henryk Kamiński i Teresa Nowakowska.

W czerwcu 1989 roku zmieniła się sytuacja polityczna w kraju w wyniku porozumień „okrągłego stołu” odbyły się pierwsze pół demokratyczne wybory do Sejmu i Senatu RP. Rozpoczęło się kształtowanie nowej sytuacji politycznej w kraju.

Podobne przemiany zachodzą w Działdowie. Nową rzeczywistość w Działdowie zaczynają tworzyć działacze NSZZ „Solidarność”.

W grudniu 1989 roku w siedzibie działdowskiego NSZZ „Solidarność” odbyło się spotkanie działaczy „Solidarności”, zmierzające do powołania Komitetu Obywatelskiego NSZZ „Solidarność” przed zbliżającymi się wyborami samorządowymi. W pierwszej połowie stycznia 1990 r. już w znacznie liczniejszym gronie dyskutowano nad kształtem organizacyjnym Komitetu oraz projektami deklaracji i regulaminu. Ostatecznie w dniu 15

stycznia 1990 r. odbyło się zebranie założycielskie, podczas którego ukonstytuował się skład Komitetu Obywatelskiego przy NSZZ „Solidarność” w Działdowie. Osoby obecne na tym zebraniu podpisały Deklarację KO i utworzyły pierwsze Walne Zgromadzenie, które następnie uchwaliło regulamin działalności Komitetu. Przewodniczącym Komitetu został wybrany Grzegorz Kozłowski z zarządu działdowskiej „Solidarności” i jednocześnie w tym czasie członek Porozumienia Centrum (PC).

Na zebraniu tym Walne Zgromadzenie, obok wyboru przewodniczącego KO, wybrało członków Straży Praw i Rady Komitetu. Straż Praw pełniła funkcję organu dyscyplinarnego, natomiast Rada na bieżąco miała realizować zadania Komitetu. Członkiem Komitetu Obywatelskiego mógł zostać każdy, kto aprobował i podpisał Deklarację Programową.

Po wojnie miasto kilkakrotnie zmieniałoby przynależność administracyjną.

Od 1945 roku Działdowo należało do województwa warszawskiego.

W lipcu 1950 roku powiat działdowski został włączony do województwa olsztyńskiego.

1 czerwca 1975 roku w wyniku nowej reformy administracyjnej kraju zlikwidowano powiaty jako jednostki administracyjne. Działdowo zostało siedzibą władz miasta i gminy i włączone do województwa ciechanowskiego.

Od 1999 roku ponownie w województwie warmińsko – mazurskim.

Rozwój demograficzny miasta w latach 1945 – 1989:

1945 rok – 3997 mieszkańców

1954 rok – 6419 mieszkańców

1959 rok – 7745 mieszkańców

1962 rok – 8120 mieszkańców

1967 rok – 9253 mieszkańców

1970 rok – 10224 mieszkańców

1974 rok – 12200 mieszkańców

1976 rok – 13196 mieszkańców

1978 rok – 14183 mieszkańców

1983 rok – 16642 mieszkańców

1991 rok – 19593 mieszkańców

1993 rok – 20937 mieszkańców „,

mgr Zbigniew Mogilnicki